

Guillevic, a kitűnő francia költő, amikor lefordította Füst Milán *Öregség* című versét, azt mondta: „Vannak katedrálisok, amelyek szavakból vannak építve.“ Ez a katedrális-jelleg, ez a fenségesség összefügg Füst Milán költészetének komor hangvételével, melyet már kortársai is észrevettek. Halász Gábor az „intonálás mélyebb lélegzetéről“ írt, Karinthy Frigyes pedig így jellemezte: e „komor és tragikus látás: illúziók nélkül való“; Kosztolányi szerint „vijjogó kétségbeesése eleve kizárt minden könnyút vagy esetlegest“, Radnóti Miklós „hősi szomorúságot“ érzett Füst Milán verseiben.

A költő sohasem áltatta magát az életben, tudta, hogy a szép világ nem az övé (*Levél a réműletről*); az életét egy lefutó csillaghoz érezte hasonlóknak. Tudta, hogy „idegen“ a földön, mely „fagyos és sötét“. S a szíve megtörtett: „Szív voltam, tört szív, emberek!“ (*Barátaimhoz*) A föld fagyos, hideg, borzongató hely az emberi lét számára — írja *Tél* című versében —, s ennek didergető voltát még inkább kiemeli azzal, hogy elmondja, mennyire vágyik ő a melegre: „S képzeld el ezután, hogy itt jártam én, vedd szívem melegét...“ *Szellemek utcaja* című versében arról vall, hogy életének jelentős részét komor hangulatban töltötte el, elfordul a világtól, mert „minden ellenemre van“; később e komor tónus mellé a kedves, szép emlékeket is felidézi, kontrasztképpen.

Ellentétben szerkeszti *Levél Oidipusz haláláról* című versét: a gyásszal teli, a hangos sírás és jajongás hangjait hallató komor első rész után arról szól benne, hogy vannak „könnyű, dajna nők“, kik nem gyászolnak, kik nem a halálra gondolnak, hanem az életre, a szerelemre, a gyönyörrre. Nekik olyan a világ, mintha Oidipusz nem is halt volna meg, mintha rájuk nem vonatkozna a gyász kötelessége. A vers befejező részében már személyessé válik a hang: igen, kárhozat, őt is a „hetaira“ vonta búvkörébe:

*Övék e föld, mivel a bűn övék. Mit nekik tavasz
szenvedése
s mit a fájdalom!...
...Épp aznap, mikor sirtunk érted: elmerültem
én is. Végeláthatatlan
Gyönyörök szolgája lettem. Sötét tengerek fedik
már tiszta ifjúságomat.*

S a *Barátaimhoz* címzett versében a meggyötört költő úgy érzi, hogy szíve kifürült, nincs benne semmi, mégis a vers vége felé bizakodóbb lesz, s így szól:

*Ne nevesetek rajtam. Csillag voltam, szerencsétlen
siető!*

Karinthy Frigyes a Füst Milán-versekben levő erőteljes fényhatásokról ír tanulmányában: „Sötétséggel és fénnel szeretne kifejezni mindent.“ Ez

V. L. KRASNASESCHI: Alexandru Claudián și sociologia erorii. — *A Sinteză sociologică* című, igényes sorozat kötetei sokirányú tájékoztatást kínálnak a mai szociológia ágairól, irányzatairól és eredményeiről. Ebben a gyűjteményben jelent meg V. L. Krasnaseschi tanulmánya is Alexandru Claudiánról, a haladó román társadalomkutatás — nem eléggé ismert — még nem eléggé méltányolt — képviselőjéről. A szerző a tanítvány hűségével és kompetenciájával nyúlt a témához; könyve az életrajz és a tudományos portré sajátos egysége, amelyet a mester iránt érzett szeretet melege fűt. Krasnaseschinek sikerült az egykori iasi-i egyetemi tanár sajátos helyét és szerepét Románia bölcséleti és társadalmi gondolkodásában hitelesen bemutatnia. Claudián életművében főként a filozófiai irányzatok, a megismerés, illetve az irodalom szociológiájának kidolgozására irányuló törekvések a jelentősek, e területeken valóban úttörő munkát végzett egy olyan időszakban, amikor az ilyen természetű kutatások még nem nyertek teljesen polgárjogot. Vizsgálódásaiban — mutat rá Krasnaseschi — Claudián sajátos módszertant alkalmazott: vizsgálta mind a történelmi szempontból változó gazdasági, társadalmi és szociálpszichikai tényezőket, mind a kevésbé változó emberi adottságokat. Ebben az optikában elemezte Platón, Locke, Hume, Berkeley, főként pedig Auguste Comte felfogását. (*Editura științifică, 1972.*)

GYÁRFÁS MIKLÓS: Madách színháza. — „Kétféle dramaturgia küzd egymás ellen a világpiaccon. Mind a kettőnek megvannak a maga sikerei, hívei és esztétái. A színház természetéből, a közönség válto-

TÉKA

zatos igényéből és igénytelen-ségéből következik, hogy a »kétszerkettő« szindarabokból több fogy, mint a gondolat-sorokat hordozó matematikai játék-építményekből.“ Gyár-fás Miklós, a neves drámaíró és színházi ember ebben a koordinata-rendszerben szól saját színpadi emlékeiről, színházesztétikai következtetéseiről, de mindenekelőtt Madách drámáiról. Gyárfásnak ugyanis határozott meggyőződése, hogy „évszázados tévedés“ elvitat-ni Madáchtól a „jó drámaíró“ minősítést. „A *Csak tréfa* kon-vencióellenessége, úgynevezett zavarossága nem más, mint szembehelyezkedés az »eukli-deszi« dramaturgiával, a *Férfi és nő* lélektani bravúrjai modernebbek minden korabeli példának állított drámaépítés-nél. Nem tudta a mesterségét Madách? Úgy nem tudta, ahogy egy matematikus nem tud kavicsokkal számolni, ha gondolatai elragadják a vég-telenbe.“ (A szerző ebbe a „ma-tematikusi“ sorba állítja Vö-rösmartyt, Csokonait, Tamási Aront, sőt — szembeszállva a közhiedelemmel — Molnár Fe-rencét is.) A *tragikus irónia színháza* című tanulmány Az ember tragédiája részletekbe hatoló értelmezésével kísérle-tezik. A kötet legterjedelme-sebb darabja a *Mária királynő* című Madách-dráma Gyárfás-féle átdolgozása, melyet elő-ször 1970 decemberében mu-tattak be Szegeden. (Szépiro-dalmi Könyvkiadó, 1972.)

LINUS PAULING: Chimie ge-nerală. — Kétszeres Nobel-dí-jas szerző műve ez a könyv, mely világszerte nagy sikert aratott, számos nyelvre lefor-dították. Modern koncepciójú munka, újszerű nézőpontból fogalmazza át az általános ké-mia kérdéseit: a leíró része-ket majdnem teljesen elhagy-va, a fizikai-kémiai jellegű általános törvényszerűségeket domborítja ki. Első fejezetei-

a szemléletmód impresszionizmus-ellenes, a lány, finom színárnyalatok esetlegessége helyett a leg-hatásosabb, legerőteljesebb eszközzel ábrázol: ragyo-gással és feketével. Ez nemcsak a kontraszthatás-sal függ össze, hanem a költő pesszimizmusával is. Füst Milán tudta, hogy „szebben ítéltetett a tört szem itt, mint a ragyogó.“ Érezte a komor színek, tónusok rembrandti erejét és szépségét — ő, aki „durva kezek közt is lágy“ tudott maradni. A *Részeg éjszakát* így kezdi: „A szél lengeti széleid, nehéz sötét...“ S a „nehéz sötét“ komor hangu-latot sugárzó szókapcsolata mellé vágja: „S hol felhőid oszonnak el, egy kis csillag dereng ott s oly szelíd.“ A parányi fény nehezen küzd a má-zsás sötéttel, a rettenetes éjszakával. A *holdhoz* című versében hasonló ellentétést találunk: „Su-gárkévém éjszaka ezért oly feketék.“ A költői re-ménységet meghiúsítja az éj sötétjében elhalványu-ló sugar.

Amikor Sötér István *Négy nemzedék* című antoló-giájában portrét rajzol Füst Milánról, így ír: „Aho-gyan Bartók Béla a klasszikus hangnemekből a pen-tatonba, úgy tört át Füst Milán az értelem vagy az értelmetlenség régi kötéseiből az előreláthatatlan-ság, kiszámíthatatlanság szabadságába.“ Füst Milán nagyon szerette a zenét, a zene látszólag kötetlen áradását, szabályos szabálytalanságát; szívesen hall-gatta Bachot, Beethovent, Wagnert; közeli barátság-ban volt Reiner Frigyessel, Szigeti Józseffel. Ő ma-ga nemegyszer vallott arról, hogy az olyan költő-típust szereti, amelyik a zeneköltőhöz hasonló. Azt írja az *Emlékezés egy ifjú költőre, aki voltam* című, 1927-ben született alkotásában, hogy ezek a költők az indulataikat fejezik ki, azokat, amelyek minden emberi lélekben olykor fellobbannak. Egyszer a „rigó“ szó ihlette meg, s ezt írta: épp egy rigó fűtyült a téli fán; „A rigó, tudjuk, sosem fűtyül télen, már azért sem, mert vándormadár. De mit törődtem én ezzel!“ S így folytatta: „Játszadorni akartam. A havas útnak nincs is sárja tüze. De én énekelni akartam. Szilajul és szabadon, ahogy az indulataim vezettek, úgy. Hadd áradjon, ami áradni akar, s dagadjon, s vigyen el engem olyan messze-ségekre — bárhova, ahova csak vinni akar.“

Fontos kulcsot adott kezünkbe a költő: megfejt-hetetlennek látszó verseinek valamiféle magyará-zát. Füst Milán játszani akar. Bár nem olyan könnyedén, gyerekes bohósággal játszik, ahogy Kosztolányi, aki élvezte a költői játékot, s árad-nak belőle a játékos szavak, csengő rimek. Komor világot épít magának, s ebben a különös, komor világban jól érzi magát, játszik indulatainak és lá-tomásainak sejtelmes figuráival, irreális helyzetei-vel. Ahogy ezt nagyszerű esztétikai könyvének cí-mével el is árulta: látomásokat és indulatokat keres a művészetben — és saját verseiben is...

A szellemek utcáján indul el Füst Milán, máskor Madrid felé megy mint merengő harcos, violaszín sujtással a köpenyén; Arméniában jár vagy az Arany Partok mentén. Verseiben nincs térbeli és időbeli korlát. A középkorban éppen olyan honos, mint a hellén világban. Egyszer barokk elégiát ír, máskor latin ódát. Pózba merevíti magát — neki

TÉKA

ez játék —, szöveget intéz hallgatóihoz, mint egy prédikátor, mint egy próféta. A legkülönfélébb hangnemből szól az olvasóhoz: egyiptomi sírköve ír verseit, máskor a zsoldárforma monoton, panaszos hangján szólal meg. Ezt a sokszínűséget jelezték kortársai is: Kosztolányi szerint Füst a latin klasszikusokhoz menekül, Vajda Endre szerint pindarosi méltóság és hölderlini átszellemültség van benne, Kardos László vörösmartyas és berzsenyies zenét hall verseiben, Sótér István ódai, ószövegségi, szeltáros kórushangot.

S az a világ, ahol Euméné és Hekabé, Mózes és Oidipusz, Henrik király és Almandol jár a Füst Milán-versekben: valóban a képzelet, a sejtelem, a látomás világa. „Alombéli lángokat“ lát; az „álmok kék királyáról“ ír; s úgy érzi, „jó volt álom mélye meleg köpenyed“. Máskor az „elfeledtek árnyát“ veszi észre. Néhányszor látomásainak fiktív voltára is utal („e képzelt látomás“). Ahogy Vas István mondja, érzéki kísértetvilág jelenik meg Füst verseiben. Ebben a világban az „apokaliptisz száraz köföregete“ zúdul az emberekre. „Az éj ik-ránkba harap.“ Vagy: „Felbokrosodnak még a falak is.“ E látomásság miatt rokonította Komlós Aladár Pieter Brueghel démonias-különös világával a költő alkotásait, mások pedig Gulácsy Lajos álomvilágával vetették össze...

Füst Milán igényes alkotó volt, az írást nagyon komolyan vette, verseit mindig rostálta. Ez az igényesség — feltételezhetnénk — valamiféle klasszikusan higgadt mondathasználathoz vezet. Ám ez el-lentétben állna költői egyéniségével. Füst Milán indulatosan hömpölygő mondatokat ír. Hangja olyan erőteljes, profétaian zengő, szabálytalan, mint a hegyomlás. Olykor „rémítőt kiált“ („Oh némely látomás felér egy ezredévvél!“); máskor gyors kérdéseivel vitázik a világgal („Sietni kell? — És félni? Emberek!“). Mondatait ritkán fogja rendezbe egy-egy állítmány. Legkedvesebb szavai közé tartozik az éj, az éjszaka. („S ma már éjszakám egyetlen teljességem.“) E komor háttérben gyakori a hold. („Az órjás hold, — ily félelmes még sose volt.“) Jellegzetes igéje: a „sir“, de gyakori a „kiált“, „fél“, „hallgat“, „meghal“ is. Kevés jelzót használ. Visszavisszatér a „sötét“: „sötét“ a világ, az ablak, a táj, a tenger, az angyal, a nyár. Legjellemzőbb szavaival: tagad. „Nemet“ mond a világra, „hősi szomorúsággal“, komoran.

Összes verseinek új kiadása* talán tudatosítja végre a szélesebb olvasóközönségben is Füst Milán irodalomtörténeti szerepét, költői egyéniségének, a szolozmás szabadvers mesterének hatását (például a pályakezdő József Attilára, Illyés Gyulára). Remélhető, hogy a költő több igaz értőre talál.

Szekér Endre

ben az anyag alapvető tulajdonságait, az atom szerkezetét és a kémiai kötést ismereti, utána röviden szól a nem-fémes elemekről, majd újabb fizikai-kémiai fejezetek következnek: kvantummechanika és statisztikus mechanika, kémiai termodinamika, kémiai egyensúly. Külön fejezetet szentel a víznek; a továbbiakban az oldatokat és a sav—bázis elméleteket, a redox folyamatokat, az elektrolízist és a reakciókinetikát tárgyalja, hogy végül — a fémekről és a komplex vegyületekről szóló fejezetek s egy-egy rövid szerves kémiai és biokémiai rész után — az elemi részek kémiját és a nukleáris kémiát foglalja össze. Egyetemi tankönyvnek íródott, világos és vonzó stílusban; sok kitűnő ábra és táblázat teszi szemléletessé, s közel száz megoldott feladat és ötszáz gyakorlat szolgálja az előadottak jobb megértését. (Editura științifică, 1972.)

C. BALÁUCEANU—ED. NICOLAU: Personalitatea umană — o interpretare cibernetică. — A könyv az emberi személyiség elemzését adja, az agy kibernetikai modelljén dolgozó kibernetikai pszichológia alapján. A szerzők célja az eddigi kutatások eredményeinek összegezése, mindenki számára hozzáférhető módon. Nem törekszenek teljességre, ez napjainkban lehetetlen is lenne; a személyiség kibernetikai fogalma mindaddig nem egyöntetűen körülhatárolható, amíg a pszichológia sem tud egységes meghatározást adni. Ma, amikor a pszichikum és az egyedi vizsgálata másodrendű a társadalmi élet tanulmányozásával szemben, a személyiség kibernetikai értelmezését adva, modellbe foglalva azt, „ami lényeges az emberi megnyilvánulásokban, az értékeléstől a gondolkodásig és alkotásig“, el kell jutni a személyiség azon tulajdon-

* Füst Milán összes versei. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

TEKA

ságainak meghatározásához, melyek egyrészt megkülönböztetik a társadalmi adottságoktól, másrészt azonban jelzik társadalmi meghatározottságát. A kibernetika ilyen irányú alkalmazása jelentős lehet mind a pszichológia, mind a fiziológia fejlődésében, s így az ember társadalmi jellegének tanulmányozásában is. (*Jumi-mea*, 1972.)

HORVÁTH ISTVÁN: Tornyo raktam. — Horváth István összegyűjtött verseit veszi kézbe az olvasó, s e költészet mindig érzelmmel és hittel telített lírájában, töprengéseiben és tépelődéseiben, sajátos zenéjében olyan világra talál, amely végül is otthonává lesz. A kötet nemcsak a paraszti világ tükrözése, hanem a faluhoz kötődő költő sorsának rajza is, a költőé, aki hol a nagyvárosban, hol attól távol énekel-i igazát és mondja bajait. A kötet elolvasása után, a versek szépsége és az ebben a kötetben sajátosan megfogalmazott problematika izgalmasága mellett egy küzdelem, egy kitartás példája, és nem utolsósorban a magáratalálásé körvonalazódik az olvasóban. (*Kriterion*, 1972.)

ISAAC ASIMOV: A biológia rövid története. — Merész cselekedet volt a szerző részéről az élettudományok történetének összefoglalására vállalkozni, hiszen csak az utóbbi évtizedekben akkora adathalmaz gyűlt össze ezen a téren is, hogy rendszerezése szinte lehetetlennek látszik. Asimov könnyedén birkózik meg a lehetetlennel: a könyv első felében — a Hippokratésztól Mendelig terjedő részben — stílusa gördülékeny, elemzése mindenre kiterjedő. A továbbiakban, érthető módon, kevesebb alkalma nyílik az aprólékos elemzésre; a rohamos fejlődést mozaikképszerűen

Kurt Lewin és a mezőelmélet

„Az új gondolatot először merő képtelenségnek tekintik, amely még említésre sem érdemes — írja Kurt Lewin egy 1943-as tanulmányában —, aztán jön egy időszak, amikor egy sereg egymásnak ellentmondó kifogást emelnek ellene, például: az új elmélet túl fantasztikus, csupán új szóhasználatot jelent, terméketlen vagy egyszerűen téves. Végül elérkezik az az állapot, amikor szinte mindenki úgy tesz, mintha mindig is ezt az elméletet vallotta volna.“ Ezt a sorsot Kurt Lewin mezőelmélete sem kerülhette el. Lewin gondolatainak sem könnyű az emberi agy tehetetlenségét leküzdeni.

Lewin elméleti hatását kezdetben különösen sok tényező korlátozta. Megértése alapos természettudományos műveltséget igényel, elsősorban a fizika és különösen a matematika legújabb eredményeiben való jártasságot. Lewin elméleti felfogása maga is viták légkörében született: a német egyetemek még külön-külön vívták a maguk sajátos harcát a tudatjelenségek porondján az elavult asszociációs elmélettel. Az első világháború után valóságos testvérharcra fajult az árnyalati különbségeket vitató Gestalt—Struktur—Ganzheit pszichológiák nagykorúsodási ambíciója. Az ifjú „pszichológusok“ ez a kamaszos szembefordulása a nagy ősök tekintélyével — hiszen mindannyian Wundt sokat bíralt „faze-kából“ nőttek ki — volt az a tudományos légkör, amelyben Lewin az akkoriban még tabunak számító kérdésekhez nyúlva, eleinte az asszociációs elmélet „megjavítására“ törekedett. Lewint különösen az emóció, motiváció, kvázi-szükségletek és a pótcselekvés jelensége érdekli. Amikor látta, hogy az asszociációs elmélet korrigálásával sem tud olyan jelenségeket megmagyarázni, amelyek az akarati folyamatot megszbajkál, új utakat keresett.

Fejlődésébe kora valamennyi jelentős lélektani elmélete beleszólt, a behaviorizmus éppúgy, mint a reflexológia vagy a pszichoanalízis. Rugalmas egyénisége különösen sokat nyert az amerikai behavioristákkal való kényszerű találkozásból. Pontos elemzéseken nevelkedett németes gondolkodása minden tőlük származó értéket befogadott: a gyakorlatiaságot, az operacionálizmust, a pszichológiai valóság igen széles területeit átfogó kísérleti technikát.

Az említett iskolák mind egy-egy gondosan vizsgált, de kiemelt részletre alapoztak, s egzaktásra való törekvésükben így vagy úgy leegyszerűsítettek sajátos pszichológiai összefüggéseket. Lewin a gondos elemzés, fogalmi tisztázás és tudományos egzaktitás követelményeit éppen a sajátos lelki jelenségek tisztázása érdekében igyekszik felhasználni, mert a pszichológiáit minden más jelenségnél bonyolultabbnak tartja.

A mezőelmélettel Lewin nem a fizikai erőter ana-lógiáját erőszakolja rá a lelki jelenségekre, számára ez inkább olyan elméleti és módszertani iránytű,